

**LUTER** (572) *sb m*

**luter** (536), **Lauter** (1), **Luterus** (6), Luter *a.* Luterus (29), luter : Lauter *WujNT* (46 : 1); luter : Luterus *BielKron* (112 : 1), *ReszPrz* (25 : 5).

*e jasne; w Lauter a pochylone.* ♦ *W przypadkach zależnych:* *Lutr-* (143), *Luter-* (94); *Lutr-* *SeklWyzn* (2), *RejKup*, *KromRozm I* (24), *KromRozm II* (3), *KrowObr* (5), *OrzQuin* (2), *ProtStoj*, *KuczbKat*, *RejZwierc*, *SkarJedn* (2), *SkarŻyw* (3), (*MWilcHist*, *ReszList*, *WujNT* (32), *WysKaz*, *SkarKaz* (6), *SkarKaz*; *Luter-* *GrzegRóżn*, *LeovPrzep*, *BudBib* (2); *Lutr-* : *Luter-* *KromRozm III* (2 : 3), *BielKron* (2 : 71), *BialKat* (2 : 4), *WujJud* (40 : 2), *WujJudConf* (1 : 3), *CzechEp* (1 : 2), *NiemObr* (1 : 1), *ReszPrz* (7 : 4).

*sg N* Luter (327), Luterus (6), *skróty* (2). ♦ *G* *Lutra* (50). ♦ *D* *Lutrowi* (36). ♦ *A* *Lutra* (59). ♦ *I* *Lutrem* (30). ♦ *L* *Lutrze* (13). ♦ *V* *Lutrze* (5). ♦ *pl N* *lutrowie* (22). ♦ *G* *lutr(o)w* (5). ♦ *D* *lutr(o)m* (7). ♦ *A* *lutry* (2). ♦ *I* *lutrami* (5) *CzechEp*, *WujNT* (4), *lutry* (3) *BielKron* (2), *SkarKaz*.

*Sł stp brak, Sł stp nazw os notuje, Cn brak, Linde XVI i XVIII w.*

1. *n-pers* (525) :

**a.** *Marcin Luter, reformator religijny, twórca doktryny luteranizmu* (524) : *SeklWyzn A* (2); *O* ócyele bożym/ ináčzey rozumyeyą *Luter/ Melanchton/ Brencius/ ináčzey Caluinus/ Zwinglius KromRozm I G2v* (82); *KromRozm II p3v* (7); *KromRozm III C6v* (5); *OrzRozm F3v*; *BielKron* 193 (167); *GDy* był Pan Bog *Lutherá* wzbudził/ chciał áby *Antykryftow Kościoł* był przezeń obálon *GrzegRóżn F4* (2); *OrzQuin* 14 (2); *SarnUzn C7*; *BialKat* 118v (19); *KuczbKat a2*; *ci wżyfcy co pierwey z Lutrem trzymáli/ Lutrá* potym odłtąpili/ á [...] nowe Kościoły przeciw *Lutrowemu* poštáwili *WujJud* 134v (89); *WujJudConf* 7 (3); *BudBib C2*; *SkarJedn* 28 (3); *SkarŻyw A4* (6); *CzechEp* 224 (3); *NiemObr* 153 (2); *ReszPrz* 39 (38); *ReszList* 154 (4); *LatHar* 478; *WujNT* 23 (20); *WysKaz* 15 (2); *PowodPr* 55 (2); *SkarKaz* 43a (7); *Luther* [...] *dyabłem* fię chlubi/ *iż od niego ná zburzenie Mízey* ś. rozumu dołtał. *SkarKazSej* 699b (2).

*W połączeniu z nazwą wyznawców określonego kierunku religijnego* (2): *Luter Mánicheus. Luter Eunomian. WujJud Mm5.*

*W połączeniu z zaimkiem dzierżawczym w funkcji ekspresywnej* (14): *Luter wálz y yego zwolennicy tegoż was vczą/ co lámi czynyą KromRozm I D* (2); *Confefsionište Lutrá* fwego y wierne vcznie iego gánią. *WujJud L15* (11); *WujJudConf* 104v.

*W przeciwstawieniu:* »*Chrystus ... Luter*« (1): *Dwá pánowie* fąc naprzod/ *dwoiá wiárá: Bog y Báál: Chriřtus y Luter/ Serwet ábo Kálwin: ołtarz Boży y odszczepieńka wieczerzą WujNT* 27.

*W charakterystycznych połączeniach: miły Luter* (2), *nieczysty, przekłety, sam* [ – *we własnej osobie*] (32), *zbożny*.

*Wyrażenia:* »*doktor Luter*« (13): *Prozno mi tedy tego błędu fwego podpierałz* *Doktorem Lutrem* tżłowiekim *KrowObr* 207v, 207v (8); *RejZwierc bb* (2); *WujJud* 45v; *ReszPrz* 51; *wżyfcy Doktorá Lutrá* zálecáią mężem Bożym/ *Piątym Ewángeliřtą/ Heliařzem y Dánielem/ y pełnym Duchá* ś. zowiąc. *WysKaz* 37.

»*Luter kacermistrz*« (1): *nie od rzeczy* drudzy przez tę gwiazdę *ktora řpadlá z niebá/ rozumieią Lutrá kácermiřtrzá. WujNT* 859.

*Zestawienie:* »Marcin Luter« (18): *KrowObr* 207 marg (2); *OrzList* f; *RejZwierz* bb (2); Książę Fredrych [...] w thym mieście Kollegium założył/ kthore czału niniejszego przyzło ku ofławieniu wżemu swiathu zwłazcza przez Marciná Lutherá *BielKron* 290v (5); *GrzegRóżn* K4; *Leop* G3; *BiałKat* 338v; *WujJud* 1 v; O onem zacnem mężu Mar. Lutherze powiedaią y Sleydan piže/ że ięzyk fwoy przyrodzony (pewnie wynáydowaniem niezwyčajnych fłow) wielce rozszyrzył. *BudBib* C; *BudNT przedm* dv (2); Lindanus pokázuie/ iż Mártin Lauter (ktore było po Niemiecku włafne imię Lutrowe) ofobliwy goniec Antychriftow/ czyni także liczbę 666. *WujNT* 870.

*W przem* (3) : W tym Artykule gmerze y gra łobie Lutherus/ powiadaiąc iż duże zmarłych ludzi/ przed zmartwychwstaniem do niebá nie przychodzą *ReszPrz* 89; *GVVIAZDA* która spáda z niebá Szátan ábo ráczey Luter. *Obiá:* 9.1. *WujNT* Yyyyy4 (2).

**α.** *Pogard. o heretykach* (1) : Nie czynicie dla Bogá tego/ ábyście ná hánbę/ [...] swiętych onych przodkow wálznych/ [...] w namniejszym artykule Wiary swiętey chrześcijánfkiey mieli odstępować: á nád ich rokazanie y poftánowienie/ nowe rzeczy/ kwoli iákiemu Luthrowi/ álbo Kálwinowi do myfli y ferc wálznych przypużcząc. *ReszPrz* 95.

**β.** *Dzieło, nauka Marcina Lutra* (3) : Trzebá by to dowodnyey vkázác skąd inąd á nye z Lutrá/ áni z yego vcznyow/ gdyż tak fá nyeuftáwiczni á odmyenni w fwey náuce/ yákoś ty wyfífsey okazał. *KromRozm I* [P2], K2v; to czytháli v Lutera Nowochrzeńcy/ iż potrzebá piérwéy wierzyć. niż fye chrzcić *BiałKat* 248v.

**b.** *Jan Luter; ojciec Marcina Lutra* (1) : [będąc na puszczy Luter] piżał wiele książek/ y listow do przyiaćioł [...] piżał też do oycá Ianá Lutherá/ przeciw Látomowi doktorowi Lowánfkiego Kollegium. *BielKron* 197v.

**2.** *Wyznawca doktryny luteranizmu [w tym w pl 44 r.]* (47) : Tknę kilka rzeczy w ktorzych fye Lutrowye fnami zgadzáyą. *KromRozm I* L4, L4v, P marg; *KromRozm III* N5; [kardynał] żałował fie ná Luteryány/ iż ludzi przywodzą ku błędu/ tak iż niewiedzieć kto fnich gorzey wiarę trzyma/ iefli Turek czyli Lutrowie. *BielKron* 218, 205v, 206, 207v, 209, 221v (8); *OrzQuin* K3v; Pożądliwość nie plugáwi vczynkow ludzi fprawiedliwych, iáko Lutrowie vczą. *WujNT* 547 marg, 547, 870.

*W połączeniach szeregowych* (13): ieft wiele ludu rospuńnego [!] rozmáitich wiár/ fám [!] Nowokrzczeńcy/ Sákrámentarze/ Luterowie/ Huffowie/ ktorzy poftrońnym duchownym nie dobrego nie myflą *BielKron* 213; Nie należą tedy Lutrowie/ Kálwiniſtowie y Nowokrzczeńcy do fpołeczności Apoſtołow y wiernych kościoła piérwzego *WujNT* 783, 21, 579, 688, 845, 872 (11); *SkarKaz* 417b.

*W przeciwstawieniach:* »doktor katolicki, papieski kapłan ... luter« (2): Co fie tycze fpraw fądownych/ ktore fie toczyły miedzy Papieſkimi Kápłany á miedzy Lutery/ záwiefzamy to do Seymu głównego *BielKron* 217; *WujNT* 841.

*Szeregi:* »lutrowie i ewanjelicy« (1): y teraz fá takie miedzy Lutry y Ewángeliki błędy/ ktore náuczaią/ iż vrzędnik/ [...] w grzechu śmiertelnym będąc/ vrząd tráci *SkarKaz* 686b.

»lutrowie i kalwinitowie« (1): Káždy Kátholik powinien ieft wiarę fwoię wyznác/ kiedy go o to pozową ábo zopytaią Zydzi/ Turcy/ Pogáni ábo Haeretycy. (marg) Tak Lutrowie y Kálwinitowie. (–) *WujNT* 248. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.].

»lutrowie, (i, abo) kalwinistowie« (5): niech się każdy brzydzi nowemi Mánicheuszami czáfów náfzych/ Lutrámi y Kálwiniáfami/ ktorzy Bogá czynią íprawcą y przyczyną wydánia Iudaíszowego *WujNT* 403, 13, 313, 444, 790. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 9 r.*].

»lutrowie, nowokrzeczeńcy« (1): [*ksiądz kanonik sprzecza się Bogu i Chrystusowi*] heretykuiąc/ káceruiąc/ Lutámi/ Nowokrzeczeńcámi/ świniámi dżikimi/ beftyámi/ potworámi y niewiedziéc czym náfzywáiąc *CzechEp* 25. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.*].

»lutrowie albo saskowie« [*szyk 1 : 1*] (2): Gefarz [...] vczyńił decret ná ípífek Sáfkow albo Luterow *BielKron* 208, 208.

**a.** *Pogard. o heretykach; renegatus BartBydg* (6) : *BartBydg* 130b; A yíz tha nauka Sgoła íeft pízigetha do kołczyóła Trudno je [*ojców świętych*] będzie przełomicz Barzo będą nanie zwonicz Lutrem zwacz/ a śwjecky galicz A by mie richlej wyítrafycz *RejKup* P; A v tych Lutrow niewiem íáko będzie/ Bo widzę że się nie kochafz w ich błędzié. *ProtStoj* E2; *RejZwierc* 235; *MWilkHist* E; Goríza wiára v Lntrow niż v czártow. *SkarKaz* 160a *margin.*

*Cf* **LUTERAN, LUTERYJAN, LUTERYSTA**

KCh